

«Արարատ» օրաթերթը «Ապրողները» շարքով պիտի փորձի խոսիլ Արեւմտեան Հայաստանի մասին ոչ միայն մահացածներու, այլեւ ապրողներու մասին յիշեցնելով:

«Ապօպակ»

ԻՆՔՍՈՒԹԻՒՆԵՐՈՒՄ ՄԻԶԵՒ ԹՎԱԿՈՂ ԼԵՇՈՒՄ՝ «ՀՈՄԵՅՆԱԿ»

Որքան մեծ է համշենցիներու սփռուածութիւնը՝ այնքան տարբեր ու փոփոխական հայկական ծագման հետ կապուած ինքնագիտակցութեան մակարդակը, անորդ դրսեւորումներն ու զայն արտայայտելու պատրաստակամութիւնը առհասարակ:

Այսպէս՝ պատմական Բուն Համշենին մինչեւ ծովափ-նեայ Խոպա, որոնք իրարմէ ըսդամենը մէկ ժամուան հե-ռաւորութեան վրայ կը գտնուին, «հայ» բառը կրնայ յա-ռաջացնել ամենատարբեր ու անսպասելի արձագանզնե-րը՝ ամենաշերմէն մինչեւ ամենաբացասականը: Եթէ տա-կաւին մասամբ հայախօս գիլերով շրջապատուած փոք-րիկ Խոպայի մէջ Հայաստանին եկած հիւրը մեծամասամբ կ'ողջունեն «բարով եկար, ախար ջան» արտայայտու-թեամբ ու անոր կցուած անփոփոխ ժպիտով, ապա ներ-կայի ՈՒզե Նահանգին մաս կազմող Բուն Համշենի մէջ ծեզ լաւագոյն պարագային շփոթուած ժպիտ, վատագոյն պարագային անտարբեր լոռութեամբ կը պատասխանեն «հայ» ըլլալ-ըլլալու մասին յամառ ու անհասկնալի հար-ցադրումներուն: Թուրքիոյ մէջ ապրող համշենցիներուն երկու հիմնական խումբերուն միշեւ տարբերութիւնները զգալու եւ «շօշափելու» համար որոշած ենք ձայնի հնա-րաւորութիւն տալ երկութիւն ալ:

Սամի, 23 տարեկան

«Ղամլըհեմշինի մեջ մեր ընտանիքին կ'ըսեն՝ Կրակոսի տունը: Չեմ գիտեր՝ Գրիգոր անունն կրնայ ըլլալ, Կիրակոս ալ կրնայ ըլլալ: Բայց մեծ մօրս եթէ հարցնես՝ երբեք չ'ըսեր, թէ հայ ենք: «Մենք կապ չունինք այդ ամենուն հետ». Միակ պատասխանը սա է:

Երբ գիւղ կ'երթամ՝ մեծ հայրս ինծի կ'ըսէ «թոթոլս եկաւ»:
Թոթոլը ի՞նչ է, հայերէն չէ։ Մեր կողմերուն մեծ լեզուն
մոհցուած է, մարդիկ թրքախոս են շատ վաղոր։ Բայց
լեռներուն, հովիտներուն, ամրոցներուն, գիւղերուն ա-
նունները բացառապէս հայերէն կը մնան։ Ուրիշ բառեր
ալ կան։ Մինչեւ հիմա կ'ըստն «գողովոց», «հեքիյա», «օր-
թի», «ըոթոթ»։ Մեծ մայրսս մինչեւ հիմա աղօթելու ժամա-
նակ կը դառնայ այն լերան կողմը, որուն վրայ եղած ե-
Սուրբ Յակոբ վակնը։ Եթէ հարցնես՝ կ'ըստն որ ժամանակ
մը հայեր կային, հարեւանութիւն ըրած ենք, փոխառած
ենք, այսպէս այսպէս։ Եթելի եթէ ես ալ մեծնայի այստեղ,
այլ ոչ թէ Սրբամպուի մեջ, այս հարցադրումները չէի դեռ
եւ դասական թուրք ազգայնական կը մեծնայի, ինչպէս
Ոհգէի համշենցիներուն զգալի հատուածը։ Այն՝ մեծ քա-
ղաքը կը ծուլէ, բայց նաեւ կու տայ աւելի մեծ հնարաւո-
րութիւններ քու ուզած ինքնութիւնն ընտրելու եւ անով
աւելի ազատ ապրելու։

Ես մեկ-երկու հոգիի կամ պաշտօնական պատմագրութեան հրամցուցածով կարծիք կազմոներէն չեմ, հետաքրքրուողներուն համար այսօր աղբիւրները աւելի քան բաց են, մարդուն մտքին տեղ ըլլայ: Շատ բան կրնան ըստել, բայց մեր ձեռքին տակ եղած ապացոյցները շատ աւելի ծանրակշիռ են: Լոռիի մեջ նոյնիսկ ազգականներ գտած եմ, DNA քննութեան արդիւնքներով մեր մուլմանովուներու ճիւղը Լոռիի մեջ հեռաւոր ազգակիցներ պէտք է որ ունենան:

Աղցական տարուան Մայիս 9-ին իբրեւ թէ ժողովուրդնետու եռապութեան եռե կ'ըսկին, ամէն մէկն եռկի մո-

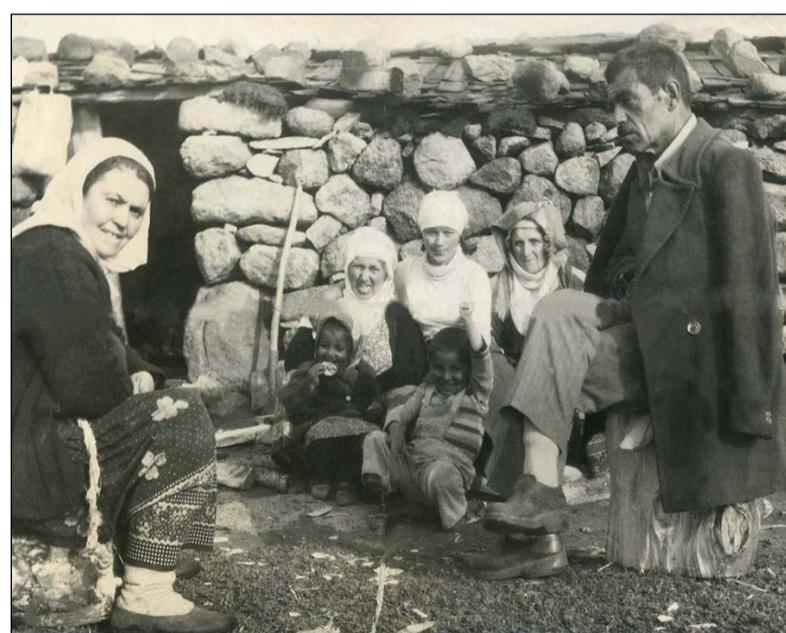
Դրոշը Վերցուցած քալեց: Բոլոր դրոշները Վերցուցին, Յայստանինը մնաց անկիւնը: Սիրտս չտարաւ, գացի ես Վերցուցի, Յայստանի դրոշով Սթամպուլի կեղրոնին ՄԵԶ քալեցի: Ըսի՝ Ժողովուրդներուն Եղբայրութիւնը բոլորին համար չէ: Եթէ ջոկողութիւն պիտի ըլլայ՝ ալ ի՞նչ Եղբայրութիւն»: Այս Երկրին մեջ կայ իրականութիւն մը, որ Նոյնիսկ «աշերն» ու «ձախերը», Նոյնիսկ թուրքն ու զիւրտը կրնան իրարու հասկնալ օր մը, բայց հայերուն հանդեպ այդպէս չէ ու չըլլար ալի: Քրտական հարցը բոլորովին այլ թեմա է: Բայց հայը չի կրսար այս Երկրին մեջ ոստիկան կամ նահանգապետ դառնալ, զիւրտը՝ կրնայ: Որովհետեւ իրական իսլամ է: Շատ են քննադատությունները Թուրքիոյ հայերուն հանդեպ, բայց պատկերացուր մարդոց խումբ մը, որոնց Նոյնիսկ դիմացի հարեւանը կը հետեւի: Այսինքն՝ ամբողջ աշխարհի հայկական սփիւրքը մեկ կողմ, Թուրքիոյ հայերը՝ մեկ կողմ, որովհետեւ շատ «ծայրայեղ», լրիւ առանձին խումբ են: Յիմա Արցախի մեջ ծանր իրավիճակ է, Ֆրանսայի հայը կրնայ խօսիլ, Ամերիկայինը կրնայ, բայց Սթամպուլի հայը այդ մասին եթէ գորգոռայ՝ վաղը Երեխային դպրոցին մեջ ո՞վ պիտի պաշտպանի, թքական ոստիկանութի՞ւնը: Ես ոչ ոքի պաշտպանելու նպատակ չունիմ, բայց պէտք է քիչ մը աւելի կառուցողական ըլլալ: Այս մարդիկ Յայստաննեն չեն եկած, աւելին՝ Երբեք պետականութիւն չեն ունեցած:

ՄԵԼԻՍԱ, 34 ՄԱՐԵԿԱՆ

«Ծնած, մեծագած եմ Արտուրինի Խոպա քաղաքին մեջ: Մեր քաղաքին մեջ բոլորը կա'մ համշենցի են, կա'մ լազ: Իմ մանկութեան ժամանակ մեր գիւղերուաց մեջ հայերէնը բաւականին լաւ կը խօսուիր, ես մեր բարբառը շատ լաւ գիտեմ: Այդ առումով ես դժվ եմ, որ մերոնք այլազգիներու հետ ամուսնանան, որովհետեւ անոր պատճառով լեզու

Կը կորսուի: Միւս կողմէ՝ առաջին ամուսնութիւնս Ռիգեւ համշենցի հետ եր եւ այդ ինծի համար դժոխք էր: Մարդոք ֆաշիստ է, ինչպէ՞ս ըստմ, թէ մեզմէ մէկն է: Երբեք: Ինչպէ՞ս ձեռքեւ պրօայ, ինչպէ՞ս յաջողեցայ ամուսնալուծուիլ՝ ես ալ չեմ գիտեր: Բայց յաջողեցայ: Այս Սելիսան մէկ օրուան մէջ չէ դարձած այսպիսին: Ռիգէի ու Խոպայի համշենցիներուն միշեւ սարերու-ձորերու տարբերութիւն կայ: Խոպան աւելի յառաջադէմ, ծախակողմեան է, թէեւ վերջին ընտրութիւններուն արդիւնքները զիս ալ կը հիասթափեանեւ:

Տարիներ առաջ այս թեմաները այսքան բաց չեն խօսւած, շատերը կը մտածեն միայն վախին է պատճառը, բայց քիչերը կը հասկան, որ մարդիկ նախեւառաջ չունեին ալ այդ գիտակցութիւնը: Օրինակ՝ Ես ալ չեի գիտեր, որ համշենցին նոյն ինքն հայն է: Ինձի ալ, քրոջս ալ հայրս կրթութիւն տուած է: Մենք յառաջադիմ, շփումներու մեջ բաւականին բաց ընտանիք եղած ենք միշտ, բայց հիմա զևահօրս հարցուր, թէ համշենցիները ովքե՞ր են կամ «համշեներէնը» ի՞նչ է: Ան ալ յստակ պատասխան չունի: ՉՇ խօսւած ու վերջ: Ուրկէ՞ իմասնան, մարդիկ մինչեւ վերջերս տառածանաչ չեին գիլերուն մեց: Մենք ապրած ենք միշավայրի մը մեց, խօսած ենք լեզուով մը, որունի միակ անունը «համշեներէն» էր: Կրթական համակարգն ալ այսպիսի միշավայր կը ծեւաւորէ, որ մենք կարիք չզգանք այս հառաւմները հարցնեու: Բայց ո՞ո կոր հարցնեաւ:

օր մը այդ հարցումները կը տրուիին, թէկուզ շշուկով:

Մեր մանկութիւնը անցած է թէյ հաւաքելով, խոպայի դաշտերուն մեջ վառարանի շուրջը գոյսզգոյն գուլպաներով չորացուած եգիպտացորեն մաքրելով։ Այսքան ուրախ եմ, որ իմ լեզուն լաւ գիտեմ, այդ նոյն ինքն սարի, դաշտի շնորհիւ է։ Մենք աշխարհին կտրուած էինք, մինչեւ դպրոց չգացինք՝ «չփճացանք»։ Մեր մեջ նոյնպես կը ծգտին համշենցիին աղջիկ տան, համշենցիին առևեն, բայց գիտե՞ն, այդ աւելի շատ ազգային ինքնութեան հարց չէ։ Որովհետեւ այս մարդիկ նախ չեն գիտեր, թէ ինչ է ազգային ինքնութիւնը։ Աւելի շատ կ'ըսեն՝ «իմ տուն օտար աղջիկ չմտնե»։ Սա է։

Ինչպես սկսայի մօտենալ ճշմարտութեան: Նախ, եթի
համացանցը այսքան աշխուժացաւ, շատ պատահաբար
հայերեն երգեր ինկան աչքովս, յետոյ Յանդ Տինքի դեպ-
քեն յետոյ որոշ հայերու հետ կարճ շփումներ ունեցայ:
Կ'ըսեմ՝ մեր լեզուին շատ նման է: Կամաց-կամաց սկսայ
հասկանալ, որ սա նոյն լեզուն է, ցեցը մէջս ինկաւ, սկսայ
ուսումնասիրել, դուրս Եկայ գիտակցական որոշակի մա-
կարդակի: Իմ ծախակողմեան քաղաքական հայեցքնե-
րը, այդ համարձակութիւնը բաւականին մեծ դեր խաղաց
իմ կեանքին մէջ այս առումով: Յետոյ գացի ուրիշ քաղաք
որպէս ուսուցիչ աշխատելու: Եկայ Սասուն, ինծի կ'ըսեն՝
որտեղացի՝ ես, կ'ըսեմ՝ համշենցի եմ: Ասոնք չեն գիտեր,
թէ Յամշեք ուր է, ինչ է, համշենցին ով է, չեն հասկանար:
Կ'ըսեմ՝ Սեւ ծովի աւազանեն եմ, կ'ըսեն՝ լազ ես: Չէ, ոչ, ոչ:
Կը բարկանայի, չէի կրնար բացատրել, օր մըն ալ կարճ
ըսի՝ «հայ, Ելի»: Բոլորը՝ «հայ», այդպէս ըսէ, այ առջիկ»:
Այդպէս Սասունի մէջ բոլորը զիս գիտեն որպէս «հայ առ-
ջիկ»: Սասունի տարրեր գիտերուն մէջ տեղի հայերը
հազիւ իմացան, որ հայ Եկած է ուրիշ քաղաքէ, Վագելով
Եկան, թէ՝ «Եթէ մէկը բան մը ըսէ՝ իմացիր որ հոս Ենք»:

ՄՈՖԻԱ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
www.mediamax.am
(2023)
(Վերջ)

